
УДК 342.9:338.246

JEL Classification O17; H12

DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.02

О. М. АНТОНОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

*Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій,*

e-mail: antonova.olena1205@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5732-2647>

А. М. ТЯЖИНА,

старший викладач кафедри менеджменту,

*Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій,*

e-mail: ang12@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6863-2384>

Зарубіжний досвід протидії корупції в економічній сфері

У статті проаналізовано досвід зарубіжних країн із запобігання корупції в економічній сфері. Доведено, що ефективна боротьба з корупцією – одна з найактуальніших проблем сучасності. Дослідження показало, що корупція в різних країнах набуває однакових форм і впливає на ті ж сфери незалежно від того, чи відбувається це в розвиненій країні, чи в країні, що розвивається. Захищеність національних інтересів у сфері протидії корупції в економічній сфері визначається і забезпечується здатністю інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту інтересів вітчизняної економіки. Визначено, що у сучасних умовах необхідно вдосконалення методики індикаторного аналізу корупції як фактора, що впливає на забезпечення економічної безпеки України, оцінки корупційних ризиків, ефективності внутрішніх систем її виявлення та профілактики в державних органах влади та управління в сучасних умовах.

Ключові слова: *корупція, економічна сфера, тіньова економіка, запобігання корупції, антикорупційне законодавство, протидія корупції, зарубіжний досвід*

О. М. ANTONOVA,

PhD (Econ.), Assoc. Prof.,

*Educational and Scientific Institute of Management and Entrepreneurship,
State University of Information and Communication Technologies*

e-mail: antonova.olena1205@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5732-2647>

А. М. TIAZHINA,

Senior Lecturer, Department of Management,

*Educational and Scientific Institute of Management and Entrepreneurship,
State University of Information and Communication Technologies*

e-mail: ang12@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6863-2384>

Foreign Experience in Combating Corruption in the Economic Sphere

The article analyzes the experience of foreign countries in preventing corruption in the economic sphere. It is proven that effective anti-corruption efforts are among the most pressing challenges of modern times. The study shows that corruption in different countries takes similar forms and affects the same areas regardless of whether it occurs in a developed or a developing country. The protection of national interests in combating corruption in the economic sphere is determined and ensured by the ability of state institutions to create mechanisms for the implementation and protection of the interests of the national economy. It is established that under current conditions there is a need to improve the methodology of indicator-based analysis of corruption as a factor influencing the provision of Ukraine's economic security, the assessment of corruption risks, as well as the effectiveness of internal systems for its detection and prevention within public authorities and administration.

Keywords: *corruption; economic sphere; shadow economy; corruption prevention; anti-corruption legislation; combating corruption; foreign experience.*

Постановка проблеми. Незважаючи на заходи, що вживаються державою, корупція залишається істотною проблемою для сучасної економіки України. Проблеми корупції в економічній сфері мають міжнародний характер. Наразі ні в кого не викликає сумнівів, що це найнебезпечніше кримінальне явище, яке підточує основи економіки. З корупцією намагаються боротися з більшою чи меншою мірою наполегливості в провідних індустріальних країнах і найменш економічно розвинених державах і міжнародних організаціях, в органах законодавчої і виконавчої влади, в правоохоронних і військових структурах [1].

Після завершення економічної кризи 2008-2010 рр. та приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) необхідність і можливості протидії корупції перейшли на якісно новий рівень. Криза виявила глибокі системні вразливості української економіки, багато з яких були прямо пов'язані з корупцією та неефективним державним управлінням.

Національний план протидії корупції на 2021-2025 роки передбачає активізацію роботи органів державної влади щодо зниження економічної зацікавленості у вчиненні корупційних правопорушень.

Історія корупції нерозривно пов'язана з історією держави як форми влади та інституту управління. Корупція, на думку більшості вчених, є соціальним феноменом, широко поширеним у всьому світі, властивим як розвиненим, так і країнам, що розвиваються, незалежно від форми державного устрою [2].

Корупція (від лат. *corruptere* – «розбещувати») – поняття, що позначає використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених їй прав з метою особистої неправомірної вигоди, що суперечить встановленим правилам (законодавству).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції були предметом наукових досліджень Кротюк О.М. [3], Наливайко Л.Р. [4], Марченко О.В. [5], Собакарь А.О. [5], Швидкий Я.Ю. [6], та інших провідних науковців. Однак, низка аспектів досвіду зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції, потребують додаткового опрацювання.

Виклад основного матеріалу. Ефективна протидія економічній корупції є однією з найактуальніших проблем сучасності. Про це свідчить системне дослідження корупції в Європі та за її межами. Вирішення даної проблеми неможливе без системного дослідження сутнісних ознак, проявів, детермінуючих факторів цього негативного суспільного явища.

Жодна країна не може вважати себе застрахованою від корупції. Так, у 1994 р. Швейцарія, яка посідала 10-те місце у світі за індексом корумпованості влади, була вражена грандіозним скандалом навколо чиновника з кантону Цюрих – ревізора ресторанів і барів. Йому інкримінували хабарі на суму майже 2 млн. доларів. Відразу після цього було розпочато розслідування проти п'яти ревізорів-хабарників зі складу уряду Швейцарії, які надавали заступництво окремим фірмам при організації державних поставок. Потім вибухнули ще два скандали [7].

Велика Британія і США перші антикорупційні реформи провели в ХІХ столітті. Три аспекти процесу цих інституційних реформ можна виділити як основи їх успішного проведення.

По-перше, в обох країнах реформи проводилися в умовах політичних систем, для яких було характерно наявність двох збалансованих партій, що змінювали одна одну при владі, кожна з яких поділяла вигоди реформ.

По-друге, політики-реформатори в обох країнах успішно мобілізували вагому підтримку створенню більш ефективної державної служби.

У випадку щодо України, показники більшості країн-кандидаток в Євросоюз показують тенденції до стагнації в боротьбі з корупцією. Так, за рік не змінилися показники Грузії (53 бали, 53 місце), Чорногорії (46 балів, 65 місце), Туреччини (34 бали, 107 місце). На 1 бал зменшилися показники Сербії (35 балів, 105 місце). По 2 бали втратили Північна Македонія (40 балів, 88 місце) та Боснія і Герцеговина (33 бали, 114 місце) [8].

А покращити свої показники вдалося лише двом країнам: на 1 бал виросли позиції Молдови – 43 бали, 76 місце, і аж на 5 балів – показники Албанії (42 бали, 80 місце). Таким чином, лише Молдова і Албанія показали цього року прогрес, причому зростання Албанії – це найкраща динаміка з-поміж усіх країн-кандидаток до ЄС [8].

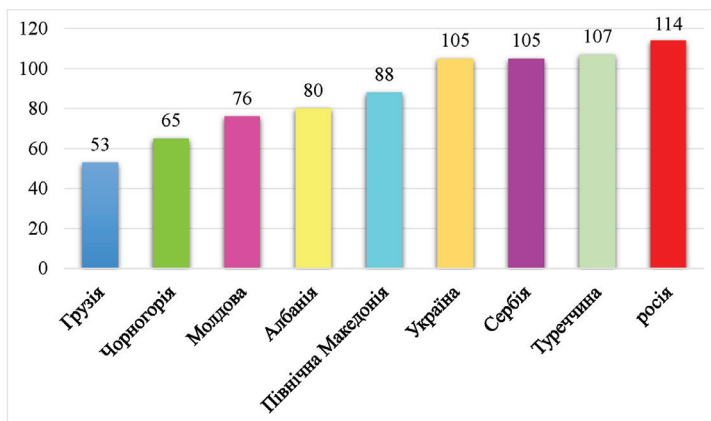

Рис.1. Індекс сприйняття корупції – 2024.

Джерело: складено автором за даними [8]

У Сполучених Штатах було надано потужний імпульс проведенню реформ у містах, коли рівень хабарництва підвищився з 10 до 30 відсотків вартості контрактів. Підприємці були готові терпіти певний рівень корупції, але почали протестувати, коли рівень хабарництва різко зріс.

Нарешті, реформи набули стійкості, оскільки вони сприяли створенню сприятливої динаміки, в якій часткові зміни призвели до появи безлічі безумовних прихильників боротьби з корупцією, що з часом мало своїм результатом проведення повномасштабних реформ.

На федеральному рівні реформа державної служби США спочатку проводилася повільними темпами, і основна увага в ній приділялася тій частині бюрократії, в якій у процесі змін з'являлися нові прихильники боротьби з корупцією. Важливі групи людей, що утворилися поза межами державної влади, принесли реформам значну користь і допомогли надати їм інституційний характер. У рамках державної влади перші отримувачі вигоди від наданого державній службі захисту виступили на її підтримку.

Президенти, яким незабаром належало залишити свою посаду, забезпечували захист працівників державної служби, призначених ними на ту чи іншу посаду. Частка найманих працівників, на яких поширювалася система оцінки діяльності людей за їхніми заслугами, збільшилася, коли зросла загальна кількість працівників державної служби.

Як тільки чисельність найманих працівників, охоплених цією системою, досягла високого рівня, вони стали потужною, об'єднаною спільними інтересами групою, яка виступила на захист збереження згаданої системи.

Знадобилося майже 40 років для того, щоб частка працівників державної служби, на яких поширюється система оцінки діяльності людей за їхніми заслугами, збільшилася з 10% до 80%.

Незважаючи на те, що, в кінцевому рахунку, реформи в Сполучених Штатах були проведені з успіхом, їх реалізація в життя аж ніяк не проходила гладко. У деяких містах чергувалися адміністрації, які користувалися чийось заступництвом, і адміністрації реформістського спрямування. Однак, незважаючи на окремі відступи від прихильності реформам, засновані на заступництві системи часто продовжували реформи, розпочаті прогресивними властями. У виборців реформи користувалися популярністю, і тому їх було важко повернути назад.

Інші країни також починали процес свого реформування з часткових реформ. У 2004-2007 рр. митній службі в Мексиці, системі перестраховування в Аргентині та міській владі Ла-Паса вдалося провести в своїх лавах успішне «очищення».

Реформи в Мексиці були побудовані на застосуванні спрощених процедур, вдосконаленні порядку оплати праці та поліпшенні системи контролю.

Один із скандалів, що вибухнув в Аргентині, призвів до зміни в цій країні практики бухгалтерського обліку.

Будучи прихильником реформ, мер Ла-Паса приступив до реалізації складного пакету проектів. Першим кроком тут стало позбавлення від злісних правопорушників, а потім до цього пакету були включені заходи щодо здійснення більш глибоких змін.

Проте довговічність часткових реформ видається сумнівною. Реформаторам необхідно впоратися як з політичними, так і з бюрократичними наслід-

ками, що супроводжують реформи, і знайти шляхи залучення на свою сторону потенційних супротивників або «переграти» їх.

У деяких випадках реформи не вдаються через неправильний вибір їх послідовності. Замість того, щоб сприяти створенню на ранньому етапі реформування групи переможців, які підтримують продовження реформ, програма може призвести до появи отримувачів вигоди, які бояться втратити її, якщо будуть проведені подальші реформи. У гіршому випадку ці бенефіціари утворюють коаліцію, яка блокує всі спроби домогтися великомасштабних змін.

Країни з різними моделями державної влади також досягли успіхів у проведенні реформ, спрямованих проти корупції, і реформ в галузі управління. Ключовими елементами у вже відкритій економіці Гонконгу та Сінгапуру стало проведення всеосяжних і меритократичних реформ у державному секторі за підтримки чесних і ефективних органів примусового правозастосування. Обидві країни тепер мають високопрофесійну державну службу, а рівень оплати праці на державній службі Сінгапуру приблизно відповідає оплаті праці в приватному секторі, яка є однією з найвищих у світі.

Починаючи з 1974 р., Гонконг запровадив у себе суворі заходи проти корупції в поліції та в усіх підрозділах державної служби, а також приступив до втілення в життя стратегії боротьби з корупцією на основі запобігання цьому явищу, проведення пропагандистських заходів з його роз'яснення та забезпечення примусового виконання законів.

Протягом останніх десятиліть ця країна досягла вражаючого скорочення масштабів корупції спочатку в державному секторі, а пізніше в приватному. Щороку Незалежна комісія з боротьби з корупцією проводить опитування населення, щоб вивчати еволюцію сприйняття ним корупції та його ставлення до неї, а потім відповідно переглядати основні напрямки зусиль щодо запобігання корупції та проведення просвітницької діяльності щодо цього явища.

На основі наведеного досвіду слід зазначити, що лібералізація економіки повинна поєднуватися з зусиллями щодо забезпечення прозорості та підзвітності державних структур, з тим щоб ті, хто отримує вигоду від становлення приватного сектора, не були в змозі блокувати подальші зусилля щодо підвищення ефективності та справедливості системи.

Досить важливими для проведення стійких реформ є також меритократичні та добре оплачувані адміністративні системи, діяльність яких забезпечується судовими та правоохоронними інститутами.

Як приклад ефективної антикорупційної пропаганди серед населення багато фахівців виділяють Китайську Народну Республіку [9].

Після утворення КНР, в 1952 році був прийнятий законодавчий акт у сфері протидії корупції – «Положення про покарання за корупцію».

Цей документ визначав корупцію як привласнення, розкрадання, отримання обманним шляхом, виманювання державних цінностей, вимагання цінностей інших осіб, отримання неправомірної вигоди та інші діяння, що порушують закон, з метою отримання вигоди в корисливих цілях, прикриваючись суспільними інтересами, вчинені працівниками будь-яких державних органів, підприємств, навчальних закладів та пов'язаних з ними структур [10].

Кримінальний кодекс КНР передбачає такі покарання за корупцію: якщо вона вчинена в невеликому розмірі, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або арештом [11].

Якщо в великому розмірі і за обтяжуючих обставин – позбавленням волі на п'ять і більше років.

За особливо обтяжуючих обставин корупція карається довічним позбавленням волі або смертною карою.

У практиці протидії корупції в КНР активно застосовується конфіскація майна та відшкодування заподіяної шкоди.

Так звану *західну корупцію* характеризує визначеність прав власності та відокремленість влади від бізнесу. Побутова корупція невисока, а в діловій корупції захоплення влади переважає в порівнянні із захопленням бізнесу в силу стійкості та визначеності прав власності. Корупція виступає як тіньовий ринок послуг. Корупційні мережі невеликі і виникають дуже рідко.

Східна корупція тісно переплітається з розгалуженими мережами патрон-клієнтських відносин. Права власності мають статусний характер, а бізнес не відокремлений від влади. Високий і рівень побутової корупції.

Латиноамериканська корупція вкорінена в мережах економічного та адміністративно-політичного обміну.

Крім того, корупція часто виступає як інструмент політичного контролю і придушення, великий капітал домінує над владою. Права власності погано визначені. У діловій сфері корупція у вигляді прямих поборів конкурує з корупцією як видом послуг, широко поширена і побутова корупція.

Африканську корупцію можна розглядати як різновид розгалужених патріархальних відносин у рамках розширеної сім'ї. Високий рівень корупційної конкуренції між кланами. Права власності нестабільні, власність не відокремлена від влади при силовому контролі влади над власністю і значному рівні поширення побутової корупції.

Ще один історико-культурний різновид корупції деякі фахівці називають соціалістичним, що виникає в плановій економіці. Для нього характерні відсутність приватної власності, тотальний владний контроль і розвиненість побутової корупції.

У цьому випадку корупція, по-перше, стає засобом компенсації численних дефектів централізованого планування та управління.

У цьому випадку корупція, по-перше, стає засобом компенсації численних дефектів централізованого планування та управління.

По-друге, вона викликана хронічним дефіцитом і низькою якістю товарів і послуг, по-третє – суперечністю між соціалістичними ідеями і реальною соціальною структурою, в якій переважають вертикальні відносини владного домінування-підпорядкування або патрон-клієнтські відносини феодального спрямування: хабарі руйнують ці вертикальні відносини і зрівнюють адміністративних агентів та їхніх клієнтів.

У представлений типології використовуються назви континентів. Це не дивно, адже специфіка корупції, що визначається історією та культурою різних частин світу, дійсно існує. Подібна термінологія застосовувалася і в інших дослідженнях [12].

Звертає на себе увагу така обставина: побутова корупція характерна для всіх культурно-історичних видів корупції, крім західної. Наведена культурно-історична класифікація корупції буде застосована нами для аналізу української корупції в ретроспективі.

Загальним фактором зростання корупції в період економічних трансформацій є лібералізація економіки. Тим часом, справа не в конкретних заходах, а в способах створення нових інститутів або трансформації старих: копіювання формальних інститутів не забезпечує їх життєздатність, а, навпаки, породжує нові форми корупції.

Нові формальні норми вступають у суперечність із вкоріненими неформальними нормами та практиками, що породжує неефективність трансплантованих інститутів, а остання, у свою чергу, викликає корупцію.

У країнах з транзитивною економікою приватизація державної власності, розвиток приватного сектора, посилення державного регулювання економіки часто призводять до розширення сфери тіньової економіки, яка постійно відтворює на розширеній основі корупційні економічні відносини.

Таким чином, слід зазначити, що різні показники корупції в різних країнах досить корельовані між собою, тому дослідження корупції дають схожі результати.

Їх спільність полягає в тому, що рівень корупції в економіці країни залежить від її відкритості, масштабів втручання держави, традицій, свободи засобів масової інформації, підприємницької культури, розвиненості інститутів громадянського суспільства.

Висновки. Механізм протидії корупції в економічній сфері – сукупність інститутів, структур, інструментів, форм і методів протидії корупції, що забезпечують узгодження суспільних, групових і приватних інтересів, функціонування і розвиток національної економіки, економічну безпеку країни. При цьому пріоритетними є суспільні та державно-національні інтереси.

У сучасних умовах необхідно вдосконалення методики індикаторного аналізу корупції як фактора, що впливає на забезпечення економічної безпеки України, оцінки корупційних ризиків, ефективності внутрішніх систем її виявлення та профілактики в державних органах влади та управління в сучасних умовах.

Дослідження показало, що корупція в різних країнах набуває однакових форм і впливає на ті ж сфери незалежно від того, чи відбувається це в розвиненій країні, чи в країні, що розвивається.

Захищеність національних інтересів у сфері протидії корупції визначається і забезпечується здатністю інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту інтересів вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Антонова О.М., Ільченко В.А. Корупція як внутрішня загроза економічній безпеці національної економіки України. Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Збірник наукових праць. Серія «Економіка». Т. XIX, Вип. 306. М, ДонДУ, 2018. С. 164-172.
2. Боротьба з корупцією: чого вчить досвід ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>
3. Кротюк О.М. Зарубіжний досвід участі громадськості в запобіганні корупційним злочинам. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. №1(21). С. 98-105
4. Наливайко Л.Р., Марченко О.В. Концептуалізація феномену корупції: вітчизняний та міжнародний досвід. Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали Міжнар. Наук.-практ. Конф (м. Дніпро, 15 листопада 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. справ, 2019. С.27-33.

5. Собакарь А.О. Світовий досвід протидії корупції: теорія та практика: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.11.2020). Дніпро: Дніпроп. Держ. Ун-т внутр. справ. С. 20–23. 2.
6. Швидкий Я.Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf>.
7. Бакуменко В. Д., Кагановська Т. Є., Скомароха О. І. Запобігання та протидія корупції в органах державної влади України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2010. 120 с.
8. Індекс сприйняття корупції – 2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>(дата звернення 05.12.2025).
9. Yongzheng Liu, Xiaodong Chen, Zhichao Ma, Bin Wu. Corruption and anti-corruption in China: a review and future research agenda. *Asia Pacific Economic Literature*, Volume 36, Issue 1, pages 24-44.
10. Yi Li, Lan Wang. The Research on Chinese Corruption and the Strategy of Governance. *Theoretical Economics Letters*, Volume 6, Number 6, 2016, pp. 1244-1255.
11. Criminal Law of the People’s Republic of Chinaю. URL:https://en.spp.gov.cn/2020-12/26/c_948417.htm (дата звернення 05.12.2025).
12. *Cheloukhine S., King J. (2007). Corruption Networks as a Sphere of Investment Activities in Modern Russia. Communist and Post-Communist Studies Vol 40. № 1. P. 107-122.*

References

1. Antonova, O. M., Ilchenko, V. A. (2018). Koruptsiia yak vnutrishnia zahroza ekonomichnii bezpetsi natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Corruption as an internal threat to the economic security of the national economy of Ukraine]. *Problemy ta perspektivy zabezpechennia stabilnogo sotsialno-ekonomichnogo rozvytku. Zbirnyk naukovykh prats. Seriia “Ekonomika”, Vol. XIX, Iss. 306, 164–172 [in Ukrainian].*
2. Borotba z koruptsiieiu: choho vchyt dosvid YeS [Fighting corruption: what the EU experience teaches]. (2018). Retrieved from [in Ukrainian]. (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>)
3. Krotiuk, O. M. (2021). Zarubizhnyi dosvid uchasti hromadskosti v zapobihanni koruptsiinym zlochynam [Foreign experience of public participation in preventing corruption crimes]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, 1(21), 98–105 [in Ukrainian].*
4. Nalyvaiko, L. R., Marchenko, O. V. (2019). Kontseptualizatsiia fenomenu koruptsii: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid [Conceptualization of the phenomenon of corruption: domestic and international experience]. *Dyskusiini pytannia zastosuvannia antykoruptsiinoho zakonodavstva: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Dnipro, November 15, 2019), 27–33 [in Ukrainian].*
5. Sobakar, A. O. (2020). Svitovi dosvid protydii koruptsii: teoriia ta praktyka [World experience of combating corruption: theory and practice]. *Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Dnipro, November 17, 2020), 20–23 [in Ukrainian].*
6. Shvydkyi, Ya. Yu. Zarubizhnyi dosvid protydii koruptsii ta mozhlyvosti yoho implementatsii v Ukraini [Foreign experience in combating corruption and possibilities of its implementation in Ukraine]. Retrieved from [in Ukrainian]. (URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/17.pdf>)
7. Bakumenko, V. D., Kahanovska, T. Ye., Skomarokha, O. I. (2010). Zapobihannia ta protydii koruptsii v orhanakh derzhavnoi vlady Ukrainy: administrativno-pravovyi aspekt [Prevention and counteraction of corruption in public authorities of Ukraine: administrative and legal aspect]. *Kyiv: Tsentr spriyannia instytutsiinomu rozvytku derzhavnoi sluzhby, 120 p. [in Ukrainian].*

-
-
8. Indeks spryiniattia koruptsii – 2024 [Corruption Perceptions Index – 2024]. (2024). Retrieved December 5, 2025, from [in Ukrainian]. (URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>)
 9. Liu, Y., Chen, X., Ma, Z., Wu, B. (2022). Corruption and anti-corruption in China: a review and future research agenda. *Asia Pacific Economic Literature*, 36(1), 24–44.
 10. Li, Y., Wang, L. (2016). The research on Chinese corruption and the strategy of governance. *Theoretical Economics Letters*, 6(6), 1244–1255.
 11. Criminal Law of the People’s Republic of China. (2020). Retrieved December 5, 2025, from. (URL: https://en.spp.gov.cn/2020-12/26/c_948417.htm)
 12. Cheloukhine, S., King, J. (2007). Corruption networks as a sphere of investment activities in modern Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, 40(1), 107–122.

Посилання на статтю:

Антонова О. М., Тяжина А. М. Зарубіжний досвід протидії корупції в економічній сфері. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць*. 2025. № 3–4. С. 20–28. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.02

Link to the article:

Antonova, O. M., Tiazhyna, A. M. (2025) Zarubizhnyi dosvid protydii koruptsii v ekonomichnii sferi [Foreign Experience in Combating Corruption in the Economic Sphere]. *Naukovi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*. 3–4. 20–28. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.02